

EN SON YAŞANAN KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİNİN İŞLETMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE BİR ÖRNEK OLAY

M. Cem DANACI*

Osman ULUYOL**

Özet

Küreselleşme ile birlikte artan iletişim ve ekonomik ilişkilerin hızlanması ve ülkeler arasındaki ekonomik etkileşimin ve karşılıklı çıkarların ve bağımlılıkların artması nedeniyle dünyamızın herhangi bir bölgesinde yaşanan gelişmelerin etkisi çok hızlı bir şekilde dünyanın tüm bölgelerinde hissedilmekte ve etkisini göstermektedir.

Ekonomik krizler de böyle bir dünyada dünya gündemini belli periyotlarla meşgul etmekte ve ülke ekonomilerini önemli ölçüde etkilemektedir. 2007 yılının ortalarında ABD’de mortgage piyasasında başlayan finansal kriz de dünya gündemini uzunca bir zamandan beri meşgul etmekte ve dünya ekonomileri üzerinde büyük etkiler yapmaktadır. Doğal olarak bu krizden Türkiye de payına düşeni almış ve çeşitli makro ve mikro göstergelerde olumsuzluklar yaşanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle son yıllarda küresel düzeyde yaşanan önemli krizler hakkında kısa bilgi verilmekte ve en son yaşanan ve halen etkileri devam etmekte olan mortgage kredilerinden kaynaklanan finansal krizin sermaye hareketliliğine ve işletmeler bazında Türkiye ekonomisine etkileri incelenmektedir. Ayrıca finansal krizin Malatya’da faaliyetlerini sürdürürken faaliyetine son vermek zorunda kalan bir büyük işletmemiz örnek olay olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Finansal Kriz, mortgage krizi, ekonomik kriz

EVALUATION OF THE EFFECTS OF THE LEAST GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND A CASE STUDY: A BUSINESS WENT BANKRUPTCY

Abstract

Because of the increasing communication and economic relations paralel with globalization and increasing economic interconnectness, mutual interests and dependencies, the developments on a place on the world is being felt in other regions and show their effects.

Economic crisis also have been occupying the agenda in such a world and effect the economies of the countries significantly. And the financial crisis which began in the mortgage market in USA in mid 2007s also have been occupying the world agenda for a long time and have been effecting the world economies. And naturally Turkey have been affected by this crisis and have experienced many negativities in macro and micro economic indicators.

In this study firstly the financial crisis which occurred in the last years were informed and the effects of it on the capital mobility and on the Turkish economy and Turkish businesses are discussed. And in addition to this a large scaled business which had to go bankruptcy in crisis is being evaluated.

Key words: Global financial crisis, mortgage crisis, economic crisis

*Yrd.Doç.Dr. İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, mcdanaci@inonu.edu.tr

**Yrd.Doç.Dr. Adıyaman Üniversitesi, Gölbaşı Meslek Yüksek Okulu, osmanuluyol@yahoo.com

1.Giriş

Son olarak yaşanan ve kaynağı ABD’de uygulanan mortgage kredilerine dayanan küresel kriz dalga dalga yayılarak etkisini dünyanın hemen hemen her bölgesinde çeşitli derecelerde göstermiştir. Bu kriz, gelmeden önce ülkemizde de çok tartışılmış, etkisinin derecesi hakkında çeşitli görüşler öne sürülmüş, bazı kesimler krizin Türkiye ekonomisini büyük ölçüde tahrip edeceğini iddia ederken krizin etkilerinin en alt düzeyde olacağını ifade edenler de olmuş ve bunu sağlamak amacıyla çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır.

Türkiye’nin benzer krizleri 1999 ve 2001 yıllarında çok daha şiddetli bir şekilde yaşaması ve yaşanan bu krizlerden ders alması ve nispeten daha güçlü bir finansal sisteme sahip olması nedeniyle halen yaşanmakta olan finans krizlerinden ciddi yara almadan çıkmayı başaramamıştır. Ancak ne yazık ki, bizim olmayan, sebebi ve kaynağı başkaları olan krizlerle baş etme konusunda reel sektör o kadar şanslı olamamıştır. Krize bağlı olarak yaşanan olumsuzluklar sonucunda krizin psikolojik etkilerinin de kendini göstermesiyle gerek iç gerekse dış talepte ciddi azalmalar yaşanmış, talep azalması üretimde azalmayı beraberinde getirmiş, bunun sonucunda pek çok insanımızın işsiz kalmasına sebep olmuştur. Ekonomik büyüme tersine dönmüş ve 2009 yılında rekor düzeyde küçülme yaşanmıştır.

Yaşanan bu kriz sonucunda çok sayıda işletme çeşitli derecelerde etkilenmiş birçok işletme ayakta kalma pahasına çalışanlarını işten çıkarmış ve küçülme yolunu tercih etmiş, birçok işletmemiz de maalesef faaliyetlerini tamamen durdurarak iflas etmek zorunda kalmıştır. Her şeye rağmen krizi yara almadan atlarmayı başaramayan işletmelerimiz de söz konusudur.

1.1.Genel Olarak Krizler

Ekonomik krizi, ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmasıdır (Karacan, 1996: s. 31) şeklinde tanımlayabiliriz. Ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlarda ani düşme, iflaslar, işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, banka krizleri vs. ekonomik krizlerin başlıca göstergeleridir.

Kriz, en basit anlamıyla işletme örgütünün normal aktivitelerini tahrip eden önemli bir dengesizlik durumudur. Örgütün uzun ve kısa dönemli amaçlarını tehdit eden, acil tepkiler gerektiren ve bununla birlikte yanıt için karar verme süresini kısıtlayan ve en önemlisi varlığıyla karar verme birimlerini şaşkırtan ve kararsızlığa sürükleyen bir süreçtir (Irvine, 1987: ss. 36-37). Bu anlamda, kriz “belirli bir anda veya son derece hayati önemi olan bir

zamanda daha kötüye dönüş noktası”; “kritik bir devreye ulaşan durum” (Fink, 1986: s. 15), “çabuk uyum sağlamayı gerektiren değişiklikler” (Saraçoğlu, 1995: s. 196); “örgütlenmemiş ve planlanmamış bir olayın işletmenin bütününe etkileyecek sonuçları ve yansımaları” şekillerinde tanımlanabilmektedir. Genel bir çerçeve ile kriz, “tehdit edici şartlara müdahale edebilme yetersizliği” olarak da tanımlanabilir. (Can, 1992: s. 300).

Kriz aniden ortaya çıkan veya zaman içinde oluşan hemen üzerine gidilmesi gereken bir sorundur. Bir işletme için kriz, çalışanlarına, ününe ve mali durumuna ani ve ciddi zarar verme olasılığı olan herhangi bir olay olabilir (Lucke 2008: s. XIV). Büyük krizler bütün işletmeyi kökünden sarsar ve Enron ve Barings Bank örneklerinde olduğu gibi iflase bile yol açabilir. Kriz ortasında kalmış şirketlerin yöneticileri çok çabuk hareket etmek zorundadır. Krizi en az hasarla atlatabilmek için çabucak krizin kaynağına ulaşmaları ve krizi kontrol altına almaları gerekir (Lucke 2008: s. XIV). Ancak çok az yönetici olası krizler için gerçekten plan yapmıştır.

Kriz kavramı olağanüstü, arzu edilmeyen koşulların cereyan ettiği ve olağan kabul edilen faaliyetlerin yapılmasını engelleyen hayati bir dönüm noktası olarak ifade edilmektedir (Titiz, 2008: s. 112). Bu anlamda kriz, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özellikle 1980’li yıllardan sonra kendisini daha fazla göstermeye başlamış ve küreselleşme ile birlikte bu etkileşim daha da hızlanmıştır. Türkiye son 15 yılda, hem ülke içi sorunlardan kaynaklanan, Nisan 1994 krizi, 1999 Krizi, Kasım 2000 Krizi ve Şubat 2001 krizi gibi, hem de global anlamda ortaya çıkan, 1991 Körfez Krizi, 1997 Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi (Bayazıt ve Diğerleri, 2003: s. 361) ve hala etkisi devam eden 2008 Dünya Ekonomik Krizi (www.tek.org.tr, 9.1.2009) gibi önemli krizler yaşamış ve yaşanan bu krizlerin mali piyasalar ve reel sektör üzerinde açtığı derin yaralar henüz sarılamamıştır (Soysal vd., 2009: s. 432).

Yakın tarih incelendiğinde 1994’ten buyana Türkiye dört kez durgunluk dönemine girmiştir. Türkiye’de bu durgunluk (mali kriz) dönemlerinden çıkış süresi ortalama olarak bir yıldır (Karaca, 2009: s. 26).

1.2.2008 Küresel Finansal (Ekonomik) Krizi

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte özellikle büyük ekonomilerde çıkan krizler küresel alana kolaylıkla ve hızlı yayılır olmuştur. Yani dünyanın artık neredeyse onda dokuzu piyasa ekonomisi sistemi içinde ve sermaye hareketlerini serbest bırakmış konumda olduğu için krizin yayılması, çok daha büyük bir olasılık haline gelmiştir. Örneğin, 2007 yılında ABD’de mortgage kredileri krizi olarak başlayan ve benzer nedenlerle İngiltere’ye sıçrayan kriz 2008 yılının ikinci çeyreğinde küresel

bir kriz haline dönüşmüştür. Başlangıçta bu krizin Çin, Hindistan, Rusya ve Brezilya başta olmak üzere gelişme yolundaki ülkeleri pek etkilemeyeceği düşünülürken bu tahmin gerçekleşmemiş ve bütün ülkeler krizden etkilenmişlerdir (Eğilmez, 2009: s. 53).

1.3.2008 Mortgage Krizinin Oluşum Süreci

2007 yılının Ağustos ayında ABD’de “mortgage” kredileriyle başlayan kriz, hem konut piyasasında hem de finansal sistemde büyük sorunlara neden olmuştur (Arıkan 2008: s. 17). ABD’de 2002 yılından beri faizler düşük ve kredi kullanma talebi yüksekti. Bankalar, konut alımı için kredi kullanıyorlar ve evleri ipotek ediyorlardı. Konut almak için kredi kullanımı o kadar yaygınlaştı ki, riskli olanlara dahi faiz yükseltilecek kredi veriyorlardı. Konut fiyatları yükselirken, bu sistem gayet iyi bir şekilde işliyordu. İlk zamanlarda kredileri geri ödeyemeyenler evlerini satarak hem fiyat artışlarından yararlanarak kar ediyorlar hem de borçlarını ödeyebiliyorlardı. Fakat 2007 yılında ABD’deki konut fiyatları gerilemeye başladığında, mekanizma tersine döndü. Kredi alanlar, borçlarını ödeyememeye başladılar. Onlara kredi vermiş olan kredi kurumları ise iflas etmeye başladı. Bunun ardından finans kuruluşları riski azaltmak amacıyla mortgage’ye dayalı tahviller çıkarttılar ve bunları ihraç ettiler. Ancak ödenmeyen krediler nedeniyle bu menkul kıymetlerin değeri düştü ve bu kıymetleri satın alan kuruluşlar da zarar ettiler. Böylece kriz tüm finans sistemine yayıldı. 2004-2006 yıllarında mortgage kredilerinin büyüklüğü 1,4 trilyon doları buldu (Arıkan, 2008: ss. 40-41). Reel ekonomi, yani sanayi üretimi, yatırımlar, istihdam gibi alanlar uzun bir süre dayanıklılık gösterebilirler de, sonunda finans krizinden etkilendiler. Bu kriz neticesinde dünya çapında binlerce firma kapanmış, milyonlarca kişi işsiz kalmış ve büyüme oranları negatife dönmüştür. Dünya ticareti kriz yüzünden önemli ölçüde daralmıştır (Özgöker, 2009; s. 1). Son yaşanan kriz finans kaynaklı olduğu için finansal kriz olarak adlandırılmakta ancak sonuçları itibariyle bütün ekonomiyi etkilediği için ekonomik krize dönüşmektedir. Dolayısıyla bu yazıda finansal kriz ve ekonomik kriz kavramları yaklaşık olarak aynı anlamda kullanılmaktadır.

2006 yılının ikinci yarısında FED’in enflasyonun artacağı kaygısıyla faizleri yükseltmeye başlaması, sistem için çöküşün başlangıcı olmuştur. Faizler yükselince ev fiyatları ve kira gelirleri piyasa fiyatlarının altına düşünce kredi kullananlar borçlarını ödeyememeye başladılar. Değişken faizli kredi kullananlar açısından kredilerin ödenmesi adeta imkânsız hale gelmişti. Kredi borcu ödenmediği için el konulan konutlar finans kuruluşlarının elinde birikti (Arıkan, 2008: s. 41). Kredi kuruluşları verdikleri krediler için gerekli olan parayı yatırım bankalarında ihraç ettikleri tahviller ile borçlanarak sağlıyorlardı. Dönmeyen krediler

nedeniyle mortgage piyasasında önemli problemler yaşandı. Birçok bankanın CEO'su 2007 yılının üçüncü çeyrek zararlarından dolayı istifa etmek zorunda kaldı. Yaşanan bu gelişmeler sonunda FED tekrar faiz indirmeye başladı (Arıkan, 2008: s. 42). Bu kredilere dayalı tahviller de Avrupa'daki bankalara satıldığı için onlar da bu kötü gidişattan etkilendiler ve yatırımları geri ödenmediği için de büyük zarar ettiler. Böylece kriz küresel ekonomiye yayılmış oldu (Arıkan, 2008: s. 42) ve büyük bankaları, ABD borsasını ve dolayısıyla diğer borsaları sarsarak küresel bir krize dönüştü. ABD'de borcu değerini aşan 8,8 milyon konut söz konusudur (Arıkan, 2008: s. 43).

Kredilendirme sürecinde borçlanma konusundaki sorunlar nedeniyle milyonlarca ev sahibi haciz riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Likit olmayan varlıkların mali sistemi tıkaması sonucu hem iş dünyası hem de halkın satın alma gücü azalmış, istihdam sorunu başlamıştır. ABD yönetimi kaçan varlıkların tekrar ekonomiye döndürülmesi için çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda ekstra fon sağlanması açısından önlemler alınacak (Arıkan, 2008: s. 44); satın alma programı ile yeni ev kredileri için sermaye sağlanmasına ve kredilerin daha ulaşılabilir olmasına çalışılacaktır. Mortgage krizi, ABD'de ev sahipleri, bankalar, inşaat firmaları, müteahhitler, inşaat malzemesi tedarikçileri, inşaat sektörü çalışanları, kiracılar ve hatta otomobil satışlarının üzerinde bile olumsuz etki yaratmıştır. Buna ek olarak da Amerikan ekonomisinde ve uluslar arası piyasalarda da tedirginliğe ve güvensizliğe yol açmıştır. Bu durumun düzeltilmesi zaman alacak bir olay olarak gözükmektedir (Arıkan, 2008: s. 44).

ABD'de internet üzerinden faaliyet gösteren işletmelerin krizi (dot com crash) dan sonra FED 2001'de faiz oranlarını indirmeye başladı. 2000'den 2003 yılına kadar 2,5 sene içerisinde faiz oranları % 6'dan % 1'e inmiştir. FED faiz düzeyini 2004'e kadar düşük tutmuş, düşük faiz oranları ekonomide para miktarını artırmıştır. ABD'nin cari açıkları Asya ülkelerinden (önemli ölçüde Çin'den) ve petrol üreten ülkelerden akan fonlarla karşılanıyordu. Likidite bolluğu sadece ABD'de değil bütün dünya için söz konusuydu. Kredilerdeki artışlar, likidite bolluğu ve ABD ekonomisine duyulan iyimserlik yapılaşmayı artırdı. Fiyatlar 2006'ya kadar arttı ve sonra düşmeye başladı. Bu esnada ABD'nin cari açığı 2005 yılı dördüncü çeyrek itibarıyla GDP'nin % 7'sine ulaşmıştır (Tekce, 2009: s. 2).

Mortgage'a dayalı olarak çıkartılan menkul kıymetler bankaların, finans kuruluşlarının, sigorta şirketlerinin, emeklilik fonlarının ve özel fonlarının portföylerinde önemli bir role sahiptir (Tekce, 2009: s. 2). Bankaların bilançoları krizde önemli rol oynamıştır. Çünkü mevduatları kısa vadeli olup verdikleri krediler ile vade uyumsuzluğu vardır. Enflasyon endişesiyle FED faizleri tekrar yükseltmeye başladığında ev fiyatları hızla düşmeye başlıyor.

Ev fiyatlarının düşmesiyle mortgage temelli menkul kıymetler riski doğuyor, bu kıymetlerin değerleri sıfıra kadar düşüyor (Tekce, 2009: s. 2).

ABD'nin finansal yapısı (mali durumu) da krizin oluşumunda etkili olmuştur. ABD'de yatırım bankaları ve ticari bankaların farklı otoriteler tarafından regüle edildiği parçalı bir denetim sistemi vardır. Bu yapı piyasa disiplininin zayıflamasına yol açmış bu da krizi ağırlaştırmıştır (Tekce, 2009: s. 2). ABD'nin ciddi bir krizle karşılaştığı fark edildiğinde krizin yayılması çok sürmemiştir.

1.4.Türkiye’de Krizin Oluşumundan Önceki Durum

Türkiye Ekonomisi ucuz kredi imkânları, ucuz ithalat ve düşük döviz kuru politikaları ile reel sektörü canlandırırken hedeflediği büyüme oranlarına da ulaşmış ancak bunun karşılığında önemli tutarlarda dış borçların artması ve cari açık sorunlarıyla karşılaşmıştır. Böyle bir ortamda dünya konjonktüründe yaşanan finansal kriz ve sonrası daralma hiç kuşkusuz Türkiye Ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir (Susam ve Bakkal, 2008: s. 73).

2001 Krizi sonrası dönemde Türkiye’yi yüksek dış borç ve cari işlemler açığına iten nedenlerden biri, reel kesimin ucuz döviz imkânlarından yararlanarak dışarıdan ucuz ara malı ithal edip, bu malları dayanıklı tüketim malları haline getirerek farklı piyasalara satması ve böylece ihracatın ithalata bağımlı hale gelmesidir. Bu ihtiyaç 2003 sonrası ülkeye giren sıcak para ile daha sonra da tüm dünyadaki trende uygun olarak özelleştirme ve gayrimenkul satış gelirleriyle karşılanmıştır. Ayrıca özel sektör bu ihtiyacı karşılamak için dünyadaki finansal genişleme, bol likidite ve ucuz kredi imkânlarından yararlanılarak doğrudan borçlanmaya gitmiştir (Yeldan, 2008a).

1.5.Türkiye’de Son Yıllarda Yaşanan Ekonomik Krizler

Aslında Türkiye’de krizler yeni değildir. Cumhuriyet kurulduktan sonra ekonomi 1927’den başlayarak 1932, 1935, 1940, 1941, 1943, 1944, 1945, 1949, 1954, 1979, 1980, 1994, 1999 ve 2001 yıllarında kriz yaşamıştır. Ankara Ticaret Odası (ATO)’nın “Krizler Tarihi” adlı son raporu Türkiye’nin girdiği ekonomik krizlerin gerçek boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bu rapora göre, 82 yıllık Cumhuriyet Tarihi boyunca yıllık büyümenin ortalama olarak en az % 15 olması gerekirken sadece % 4.8 büyümeyi tutturabilmiştir (ATO Krizler Tarihi).

Türkiye’deki ekonomik krizlerin temelinde kendi kaynaklarıyla gerçekleştirilmesi zor olan yüksek büyüme oranlarına ulaşılsa bile bu büyüme sürekli hale getirilememekte ve yüksek gelişme hızlarını izleyen önemli gerileme dönemleri yaşanmaktadır.

Türkiye’de krizler yükselen ekonomik konjonktürde kısa vadeli spekülâtif borçlanmaya dayanan bankacılık sisteminin kırılğan yapısı ve uygulanan iktisat politikalarına güvensizlikten kaynaklanan para ikamesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu da demektir ki, hızlı ekonomik büyüme ve kırılğan bankacılık sistemiyle istikrarsız hale gelen Türk ekonomisi bekleyişlerdeki en küçük bir kötüleşmeyle finansal bir krizin içine yuvarlanmaktadır (Işık vd., 2004: ss. 65-66).

1.6.Nisan 1994 Krizi ve Bankacılık Krizi

24 Ocak 1980 kararları ile uygulanan politikalar gereği sermaye hareketlerini serbestleştiren bizim gibi ülkelerde makro ekonomi yönetim ilkeleri tam olarak uygulanamamıştır. Yüksek enflasyonun oluşturduğu belirsizlik ortamında dış kaynak akımı kısa vadeli bir yapıya bürünmüştür. Dış borçlanmada devletin payı azalmış, banka kesiminin ve özel sektörün payı büyürken, kısa vadeli sermaye giriş-çıkışları sistemi sarsmaya başlamıştır.

1994 krizinde, kamu borçlanma gereğinin büyüdüğü bir aşamada, faizlerin düşürülmesi Türk Lirasından kaçışı ve dövize hücumu başlatmıştır. Böylece TL yabancı paralar karşısında büyük değer kaybetmiş, döviz fiyatları 3 ay içinde % 230 artmış, son yıllarda % 7 civarında olan büyüme menfiye doğru gelişmeye başlamıştır. Faiz oranları % 100’lerden % 1000’lere tırmanmıştır (Sadıklar, 2010: s. 1).

Bu dönemde de beklenti faktörü değişik sebeplerle olumsuz etkilenmiş, kısa vadeli sermaye giriş çıkışları ekonomiyi alt üst etmiştir. Bütün bunların yanında asıl sorunun, kamu finansman açıklarından kaynaklandığı da bilinmektedir. Ekonomi, gücünün üstünde zorlanmış ve sağlam kaynak yaratılamamıştır.

Resmi kur ile serbest kur arasındaki farkın % 23’ü geçtiği, TL’nin % 14 oranında üç kez devalüe edildiği ve daha sonra dolar karşısında % 172 nominal olarak değer kaybına uğradığı, rezervlerin 7 milyar dolardan 3,3 milyar dolara gerilediği, enflasyon oranlarında % 100’lere varan artışların görüldüğü bir dönem olarak hatırlanmaktadır (Gençtürk, 2008: s. 19).

1994’de yaşadığımız ekonomik krizin hem sebepleri hem de sonuçları arasında bankacılık sistemimizin tıkanması vardır. Bankacılık sistemi kredi verme yerine iç ve dış faiz farklarından yararlanarak ve hazinenin borç senetlerini alıp satarak yaşamaya alıştırmıştır. Bu nedenle çok sayıda banka kurulmuş ve banka şubesi açılmıştır.

1994 yılında bankacılık sisteminin temelinde yatan sıkıntılar son yıllara kadar devam etmiştir. IMF ile yapılan anlaşmalara göre “ödeme kabiliyetini kaybeden herhangi bir banka TMSF’na devredilecektir” şeklinde bir taahhüt konulmuştur. Bu taahhüt gereği 19 banka TMSF’na devredilmiştir.

1994 krizinden sonraki yıllarda IMF'in izlemeye aldığı bir program uygulanmıştır. Bu programa göre, para politikası daha sıkı hale getirilmiş yeni ve ek vergiler konulmuş, sosyal güvenlik sisteminde de düzenlemeler yapılmıştır. Banka sisteminin gözetimi için, daha etkin yasal hükümler getirilmiştir.

1.7.Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

2000 yılı Ağustos-Eylül aylarına gelindiğinde Türkiye'nin dış borçlanma görüntüsü, “borçlanıyor, ithalat yapıyor, dış borç geri ödeme gücü giderek azalıyor” yorumlarına neden oluyordu. Bu bağlamda, cari açığın GSYİH'ya oranı % 3,5 düzeyine, yani 7 milyar dolara varıncaya kadar Türkiye'nin görece rahat borçlanabileceği, ancak bu eşik aşıldığında dış borçlanmayı sürdürmenin zor olacağı açıkça ifade ediliyordu.

Yabancı para girişi, Türkiye'de olduğu gibi sterilize edilmemişse, parasal genişlemeye, talep artışına, enflasyonun inmemesine, yerli paranın reel olarak değer kazanmasına ve ithalat talebinde tırmanışa neden olmaktadır. Yabancı kaynak girişinin – dış borçlanmasını sürdürülmesi, uygulanan kur veya serbestleşme programının sürdürülebilirliğine bağlıdır. Bu konuda şüpheler ortaya çıktığında, artık kriz ortamına girilmiş demektir. Bu ortamda herhangi bir kıvılcım krizi başlatabilir (Uygur, 2001: s. 18).

Kasım 2000 krizi aşıldı derken 19 Şubat 2001'de döviz krizi başladı. 21 Şubatta bankalar arası para piyasasında gecelik faizler % 6200'e kadar çıktı. Merkez Bankası döviz rezervlerinden 5,36 milyar dolar kayboldu. Kasım krizinde dövize saldırı yabancılarla sınırlı kalmıştı, bu krizde özellikle yerli bankaların da dövize saldırdığı görüldü. TCMB 21 Şubat gecesi döviz kurunu dalgalanmaya bıraktı. 10 gün içinde döviz % 40 yükseldi. Şubat krizi artık bir döviz kriziydi ve ateşlenmesi farklı bir olayla da olabilirdi. Başlangıcı Başbakan ile Cumhurbaşkanı'nın tartışması sonucu olmuştu. Bu ortamda faizlerin nerede ise göklere çıkması dövize olan talebi engelleyememişti (Uygur, 2001: s. 23).

IMF Başkan Yardımcısı Stanley Fischer “Cari açığın en önde gelen kriz kaynağı-göstergesi olduğunu ve Türkiye'deki Kasım Krizine bankacılık kesimi ile birlikte yüksek cari açığın neden olduğunu” açıklamaktadır. Bu konularda “zamanında gerekli önlemlerin alınmadığını, ama krizden sonra bazı önlemler için hükümetle anlaşmaya varıldığını” söylemektedir (Fischer 2001: ss. 18-19).

Uluslar arası finansal liberalizasyon bankaların yurt dışından borçlanıp bu fonları yurt içinde çeşitli araçlara yatırmalarına imkân sağladı. Sonuçta bazı bankalar borçlarını zamanında ödeyemedi. Bu da bankaların açık pozisyonlarını artırdı, sonuç olarak likidite krizine yol açtı. 1994 krizinden sonra bankalar iflas etmeye başladığında bankalardan mevduat kaçışını

önlemek için tasarruf mevduatlarına % 100 güvence getirildi. 2000 yılı boyunca TMSF'nca el konulan banka sayısı artmaya devam etti. Ek olarak görüşmeler sonucunda IMF tarafından bankaların dış borçlarına karşı garanti şartı getirildi. Bu yüzden uluslar arası bankaların Türk bankalarından olan alacakları (çürük krediler) garanti altına alındı ve hazine tarafından karşılandı. Çok geçmeden ortaya çıktı ki, açık piyasa operasyonlarına ek olarak bankalar arası piyasaları işlemleri de büyük kar ve zarar kaynakları haline geldi. 1994'te birçok banka borçlarını ödeyememe tehlikesi yaşıyor ve mudi paniği görüntüsü veriyordu.

Özetle 1980'den sonra içerde ve dışarıda finansal liberalleşme uygulandı ve büyük ölçüde finansal derinleşme gerçekleşti, özel sektör borçları arttı ve kamu sektörü ancak yüksek faizlerle borçlanabiliyordu. Bu yüzden sadece 3 banka birçok orta büyüklükteki kuruluş 1994'te iflas etti, 2000 ve 2001 Şubat krizlerindeki iflaslar çok daha fazla yaygınlaştı ve kriz çok daha ciddi boyut kazandı. Bu iki krizde batan bankalar sırasıyla Marmarabank, TYT Bank, İmpexbank; Türkinvest, Çarmen, Pasifik; Türk Ticaret Bankası, Interbank, Bank Express, Yaşarbank, Esbank, Egebank, Yurtbank, Sümerbank, Etibank, Bank Kapital ve Demirbank'tır (Erdem, 2009: s. 38).

1997'den 2004'e kadar 22 özel banka özellikle aşağıdaki üç sebepten dolayı TMSF'na devredilmiştir (Tacer, 2004; ss. 74-75).

1. Eğer bankanın sermaye yapısında telafi edilemeyecek derecede zayıflama gibi sorunlar doğmuşsa TMSF pozisyonunu güvence altına almak için bankanın yönetimini devralmaktadır.

2. Bankaların sahipleri tarafından kötü yönetilmeleri halinde uyarıldıkları halde durumları düzeltilmeyenler fona devredilmektedir.

3. Banka kaynaklarının sistematik olarak kötüye kullanılması, yönetimde yasal olmayan operasyonlar ve bunlardan banka yönetiminin haberinin olmaması halinde banka fona devredilmektedir.

Kasım 2000 Krizi, likidite krizi hatta bir bankacılık krizi olarak ifade edilebilmiştir. Beklenen devalüasyon nedeniyle yabancılar fonlarını çekmişler böylece piyasada likidite boşluğu doğmuş, Merkez Bankası ise likidite ihtiyacına rağmen IMF programı ile belirlenen döviz rezervlerini minimum seviyenin altına düşürmeme adına ve parasal tabanı net dış varlıklardaki artış oranında yükseltmek hedefi uğruna piyasaya likidite vermemiştir. Bazı bankalara el konulmuş ve diğer bankaların da bu yöndeki kaygıları ile gecelik faizlerini çok yüksek oranlara çıkarılmasına engel olunamamıştır (Gençtürk vd. 2010: s. 71).

2001 Şubat krizine geldiğimizde ise Merkez Bankasının döviz rezervlerindeki azalış ve keskin borsa inişleri gerçekleşmiştir. Türk Lirasının aşırı değerli tutulup ucuz döviz politikası

durgunluğun ortaya çıkmasında diğer krizlerle ortak noktaları oluşturmuştur (Sönmez, 2001: s. 14-15).

Türkiye’de 1994 ve 2001 krizleri için finansal kriz kavramı yerine döviz krizi kavramı kullanılmaktadır. Karabulut’a göre döviz krizlerinin temel nedeni, kriz öncesinde döviz kurlarını baskılayan ve böylece paranın aşırı değerlenmesine yol açan kur politikalarıdır. Ayrıca döviz krizi olasılığının bütçe açıklarındaki artışlar ile yükseleceği belirtilmiştir. Türkiye’de yaşanan bu krizlerin en temel özelliğinin döviz kurunun baskılanmasıyla ortaya çıkan paradaki aşırı değerlenme olduğunu ileri sürmektedir. Mali disiplinin bozuk olmasının ve aşırı reel döviz kurunun Nisan 1994 ve Şubat 2001 finansal (döviz) krizlerinin temel nedeni olduğu ileri sürülmektedir (Karabulut, 2002: s. 23).

2.2008 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye’ye Etkileri

Küresel ekonomik kriz kuşkusuz Türkiye ekonomisini de etkilemiş ve etkilemektedir. Ancak durum bu sefer 2001 krizinden tamamen farklıdır; çünkü 2001 krizi Türk ekonomisinin ve özel sektörün zayıflıklarından kaynaklanmıştır. Üstelik yurt dışından kredi almak ve üretimi, istihdamı ve gelirleri artırmak için yabancı ülkelerdeki krizi finanse etmek ve Türk malları için talebi güvence altına almak mümkündür. Hatta, 2008 krizinde başlangıç ABD’de oldu, batı Avrupa ekonomilerine yayıldı ve neredeyse dünya üzerindeki bütün ülkeleri etkiledi. Bu sefer, kendi kaynaklarımızla kendi çözümlerimizi üretmemiz gerekiyor.

Bazıları 2008 dünya krizinin Türkiye’ye pek fazla etkilemediğini ifade edebilirler. Bu krizden dolayı milli gelir ve kişi başına milli gelir düşmüştür, enflasyon, bütçe açıkları, borç stokları, cari hesaplar, dış ticaret açıkları artmış ve Merkez Bankası rezervleri azalmıştır. Bu yüzden önemli etkileri olduğu ifade edilebilir (Temiz ve Gökmen, 2009: s. 30).

2009 arkasında ilginç bir soru bırakmıştır: Mali krizin bankacılığa etkisi ile küçülmenin şiddeti arasındaki tutarsızlık. Bankacılık küresel mali krizi hasarsız atlattı. Nitekim banka karları 2009’da tarihi rekorlar kırdı. Krizin bankaları teğet geçtiğini inkâr edemeyiz. Hâlbuki talep ve üretimde sert bir küçülme yaşandı. İlginç şekilde, Türkiye’nin küçülme hızı, banka kesimi ciddi hasar gören ülkelerin üstünde gerçekleşti. Yani kriz reel ekonomiyi fena vurdu (Akat, 2009b).

2.1. Makro Etkiler

2008 yılının ikinci yarısında tamamen ABD’de ortaya çıkan ve etkisi Uzakdoğu’ya kadar yayılan küresel krizin, Türkiye ekonomisinde yakalanan bu istikrar ortamını da etkilemesi beklenmektedir. Dünyayı etkisi altına alan bu krizden Türkiye’nin olumsuz etkileneceği

konusundaki görüşlerin temel dayanağı şu anda ekonominin yüksek dış borç yükü ve önemli cari açığa sahip olmasıdır. 2001 krizi sonrası dönemde Türkiye’yi yüksek dış borç ve cari işlemler açığına iten nedenlerden biri, reel kesimin ucuz döviz imkânlarından yararlanarak dışarıdan ucuz aramalı ithal edip, bu malları dayanıklı tüketim malları haline getirerek, farklı piyasalara satması ve böylece ihracatın ithalata bağımlı bir hale gelmesidir. 2003 sonrası dönemde artan bu ithalat oranı öncelikli olarak ülkeye sıcak paranın çekilmesiyle sağlanmış, daha sonra ise tüm dünyadaki trende de uyan ve soğuk para olarak nitelendirilen, özelleştirme ve gayrimenkul satışından elde edilen gelirlerle karşılanmıştır. Ayrıca özel sektör bu ithalatı finanse edebilmek için dünyadaki finansal genişleme, bol likidite ve ucuz kredi imkânlarından yararlanarak doğrudan borçlanmaya gitmiştir (Yeldan, 2008a).

Küresel likidite krizi, kredi imkânlarını daraltıp döviz fiyatlarını yükselteceği için, en çok bu krizden ithalata dayalı ihracat yapan reel kesim etkilenecektir. (Yeldan, 2008b). Türkiye küresel finans piyasalarında net borçlanıcı durumundadır ve biriktirilen dış borç tutarının neredeyse tamamı özel sektör borçlarına aittir. Dolayısıyla küresel finans piyasalarındaki daralmanın Türkiye’de öncelikle, yüksek ölçüde dış borç biriktirmiş olan ve dış borçlarını çevirmek zorunda bulunan finans dışı reel şirket kesimini etkilemesi beklenmektedir (Susam ve Bakkal, 2008: s. 76).

2.2.Dış Ticaret

Krizin Türkiye’yi en fazla etkilediği kanalların başında dış ticaret gelmektedir. Bilindiği üzere Türkiye’nin toplam ticaret hacminin yarıya yakını AB üyesi ülkeler ile yapılmaktadır. Türkiye İhracatçılar Meclisi’nin verdiği son rakamlara göre, Türkiye’nin 2008 yılı Kasım ayı ihracatı, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 22 azalmıştır. Küresel krizin kendisini en sert bir şekilde hissettirdiği coğrafyanın Avrupa kıtası olduğu ve AB’nin 2009 yılında % 4 ila % 4,5 arasında küçüldüğü dikkate alındığında Türk ihracatçıların da bu süreçten etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. İhracat 2010 yılının Ocak ayında, önceki yılın aynı ayına göre yüzde 25,7 azalarak 7 milyar 891 milyon dolar seviyesinde kalmıştır.

İthalat da Ocak’ta yüzde 43,3 oranında azalmış ve 9 milyar 271 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) açıkladığı dış ticaret verilerine göre, aynı dönemde dış ticaret açığı ise yüzde 75,9 oranında azalarak, 5 milyar 713 milyon dolardan, 1 milyar 379 milyon dolara gerilemiş, 2008 Ocak ayında yüzde 65 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2009 Ocak ayında yüzde 85,1’e yükselmiştir. Bilhassa 2008 yılı Ekim ayından itibaren Türkiye’nin ihracat ve ithalat hacmi ciddi bir gerileme sürecine girmiş bulunmaktadır.

2.3.Büyüme

2000 krizinden sonra yaklaşık yedi yıldır arka arkaya istikrarlı bir büyüme performansı sergileyen Türkiye Ekonomisi'nde 2008 yılının son çeyreğinde küçülme dönemi başlamış ve bu küçülme 2009'un üçüncü çeyreğine kadar devam etmiştir. Bu dönemde milli gelir % 7,9 küçülmüştür. 2001 krizinde % 5,9, 1994 krizinde % 6,9 küçülme oranlarına bakıldığında milli gelirdeki küçülme açısından 2009'daki küçülme yakın tarihin en kötüsüdür. Küçülmeyi en çok etkileyen kategoriler iç ve dış talepte düşme, yatırımların azalması ve ihracatın azalmasıdır (Akat, 2009a).

2.4.Açılan ve Kapanan İşletme Sayıları

Ekonomik krizin Türkiye ekonomisine yaptığı tahribatı ortaya koyan iki rakam da şöyledir: 2009'da açılan şirket sayısı 2008'e göre yüzde 9.25 oranında azaldı. Kapanan şirket sayısı ise yüzde 8,53 oranında arttı! Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine dayanarak yapılan hesaplamalara göre, Türkiye'de 2008'de 49 bin 3 yeni şirket kurulurken, bu sayı geçen yılın söz konusu döneminde 44 bin 472'ye indi. Şirket kuruluşlarına türlerine göre bakıldığında ise yine önceliği limited şirket aldı. 2009 yılında 41 bin 550 adet limited şirket, 1.881 adet anonim şirket, 10 adet kollektif şirket ile 1031 adet kooperatif kurulmuştur. 2008 yılında ise 45 bin 569 adet limited şirket, 2 bin 413 adet anonim şirket, 16 adet kollektif şirket, 1 adet komandit şirket ve 1.004 adet de kooperatif kurulmuştu. Bu rakamlara göre, geçen yılın Ocak–Aralık döneminde kurulan şirket sayısında türleri itibarıyla 2008'in aynı dönemine göre, limited şirkette yüzde 8,8, anonim şirkette yüzde 22, kollektif şirkette yüzde 37,5 gerileme olurken, kooperatif sayısında yüzde 2,6 artış yaşandı. Geçen yıl kapanan şirketlerin sayısında ise yüzde 8,53 oranında artış görüldü. 2009'da 10 bin 395 şirket ticaret hayatından ayrılırken, 2008'de ise kapanan şirket sayısı 9 bin 578 olmuştu.

2.5. İşsizlik

Yaşanan ekonomik krizin 1929 dünya ekonomik bunalımından sonra en büyük kriz olduğu ekonomi yönetimi tarafından, "Ülke ekonomilerini ciddi manada etkileyen bu krizin çok uzun olmayan, yakın bir sürede biteceği ancak tüm dünyaya kötü bir miras, işsizlik mirası bırakacağı ve ülkelerin işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalacağı" ifade edilmektedir.

Türkiye ekonomisinde işsizlik rakamları azaltılmaya çalışılırken küresel kriz sürecinin işsizlik rakamlarını önemli ölçüde artırdığı görülmektedir. Kriz sürecinin henüz başlamadığı Ağustos ayında bile işsizlik oranı % 9,8'e yükselmiştir. Reel kesimdeki daralma ve yatırımların azalması özel sektörde birçok alanda özellikle otomotiv sektöründeki işsizlik seviyesini

artırmıştır. Sadece Türkiye’de değil dünya genelinde işsizlik büyük bir sorun olarak yaşanmaktadır. OECD, 2009 yılına ilişkin beklentilerini değiştirerek işsizlik oranını % 6,9’a yükseltmiştir. Küresel krizin etkisi ile Avrupa ve ABD’de ciddi boyutta işsizlik sorunu yaşanmaktadır. İşsizlik oranları 2009 yılında % 16,1’e kadar yükseldikten sonra tekrar gerilemeye başlamıştır.

(ÖRNEK OLAY)

GIDA PAZARLAMA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
31-12-2007 ve 31/12/2008 TARİHLİ AYRINTILI BİLANÇO

AKTİF (VARLIKLAR)

(TL)

AÇIKLAMA	ÖNCEKİ DÖNEM	CARİ DÖNEM
I- DÖNEN VARLIKLAR		
A-Hazır Değerler	80.134,87	16.774,87
1-Kasa	25.584,46	3.760,39
3-Bankalar	2.672,06	13.014,48
5-Diğer Hazır Değerler	51.878,35	
C-Ticari Alacaklar	1.109.878,75	218.993,04
1-Alıcılar	1.109.878,75	218.993,04
D-Diğer Alacaklar		2.413,00
5-Diğer Çeşitli Alacaklar		2.413,00
E-Stoklar	442.005,65	10.524,76
4-Ticari Mallar	359.760,00	
5-Diğer Stoklar	82.245,65	10.524,76
H-Diğer Dönen Varlıklar	59.634,75	87.221,62
1-Devreden KDV	59.634,75	87.221,62
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI	1.691.654,02	335.927,29
II-DURAN VARLIKLAR		
D-Maddi Duran Varlıklar	3.213.390,18	3.899.195,22
1-Arazi ve Arsalar	53.771,83	53.771,83
2-Yer altı ve Yerüstü Düzenler	11.371,55	11.371,55
4-Tesis Makine ve Cihazlar	92.344,67	92.344,67
5-Taşitlar	560.439,43	560.439,43
6-Demirbaşlar	99.061,48	116.774,81
8-Birikmiş Amortismanlar(-)	-354.489,88	-469.461,87
9-Yapılmakta Olan Yatırımlar	2.583.598,29	3.533.954,80
10- Verilen Avanslar	167.292,81	
E-Maddi Olmayan Duran Varlıklar	1.840,00	1.380,00
1- Haklar	2.300,00	2.300,00
7-Birikmiş Amortismanlar(-)	-460,00	-920,00
G-Gel. Yıl. Ait Giderler ve Gelir Thk.	8.868,36	2.495,42
1-Gelecek Yıllara Ait Giderler	8.868,36	2.495,42
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI	3.224.098,54	3.903.070,64
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	4.915.752,56	4.238.997,93
GENEL TOPLAM	4.915.752,56	4.238.997,93

GIDA PAZARLAMA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
31-12-2007 ve 31/12/2008 TARİHLİ AYRINTILI BİLANÇO

PASİF (KAYNAKLAR)

(TL)

AÇIKLAMA	ÖNCEKİ DÖNEM		CARİ DÖNEM
I- KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR			
A-Mali Borçlar		2.126.885,47	916.486,94
1-Banka Kredileri	2.126.885,47		916.486,94
B- Ticari Borçlar		889.814,00	720.039,14
1-Satıcılar	470.589,40		449.527,83
5-Diğer Ticari Borçlar	419.224,60		270.511,31
C-Diğer Borçlar			363.864,01
1-Ortaklara Borçlar			363.864,01
F-Ödenecek Vergi ve Diğer Yüküml.		4.761,83	31.121,82
1-Ödenecek Vergi ve Fonlar	322,34		172,93
2-Ödenecek Sosyal Güv. Kesintileri	4.439,49		1.823,04
3-Vd. Geç., Ert. Veya Tak. Ver. Ve Diğ. Y			29.125,85
H- Gel. Ayl. Ait Gelirler ve Gider Thk.		33.931,87	8.745,78
2- Gider Tahakkukları	33.931,87		8.745,78
KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		3.055.393,17	2.040.257,69
II- UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR			
A-Mali Borçlar		396.696,89	415.099,46
1-Banka Kredileri	387.731,48		415.099,46
2-Finansal Kiralama İşlem. Borç.	9.660,42		
3-Ertelenmiş Fin. Kir.Borç.Mlyt.(-)	-695,01		
C- Diğer Borçlar		120.000,00	1.222.175,95
4-Diğer Çeşitli Borçlar	120.000,00		1.222.175,95
E- Borç ve Gider Karşılıkları		10.805,54	
1-Kıdem Tazminatı Karşılığı	10.805,54		
UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		527.502,43	1.637.275,41
III- ÖZKAYNAKLAR			
A-Ödenmiş Sermaye		664.581,53	664.581,53
1-Sermaye	500.000,00		500.000,00
3-Sermaye Düzelt. Olumlu Fark.	164.581,53		161.581,53
C- Kar Yedekleri		180.148,16	180.148,16
1-Yasal Yedekler	7.917,64		7.917,64
3-Olağanüstü Yedekler	172.230,52		172.230,52
D-Geçmiş Yıllar Karları		389.581,11	467.069,45
1-Geçmiş Yıllar Karları	389.581,11		467.069,45
F-Dönem Net Karı(Zararı)		98.546,16	-750.334,31
1-Dönem Net Karı	98.546,16		
2-Dönem Net Zararı (-)			-750.334,31
ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI		1.332.856,86	561.464,83
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI		4.915.752,56	4.238.997,93
GENEL TOPLAM		4.915.752,56	4.238.997,93

GIDA PAZARLAMA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
31-12-2007 VE 31/12/2008 NAKİT AKIM TABLOSU

(TL)

ACIKLAMA	ÖNCEKİ DÖNEM	CARİ DÖNEM	
A- DÖNEM BAŞI NAKİT MEVCUDU	93.023,01		80.134,87
B-DÖNEM İÇİ NAKİT GİRİŞLERİ	7.352.606,36		3.731.519,08
1-Satışlardan Elde Edilen Nakit	6.625.665,59	2.037.878,92	
a)Net Satışlar	5.954.226,22	1.146.993,21	
b)Ticari alacaklardaki Azalışlar	671.439,37	890.885,71	
3-Olağandışı Gelir ve Karlardan Sağ. Nk.	10.169,49		3.813,56
4-Kısa V.Yab.Kay. Artışlarından Sağ. Nk.	720.063,26		392.989,86
b)Alınan Krediler	720.063,26		
c)Diğer Artışlar		392.989,86	
5-Uzun V.Yab.Kay. Artışlarından Sağ. Nk.	-220.791,98		1.129.543,93
b)Alınan Krediler	-340.791,98	27.367,98	
c)Diğer Artışlar	120.000,00	1.102.175,95	
6-Sermaye Artışlarından Sağlanan Nakit	217.500,00		
8-Diğer Nakit Girişleri			167.292,81
C-DÖNEM İÇİ NAKİT ÇIKIŞLARI	7.509.733,42		3.838.014,14
1-Maliyetlerden Kay. Nakit Çık.	4.821.177,82	864.417,99	
a)Satışların Maliyeti	5.213.387,95	1.132.496,96	
c)Ticari Borç. (Alımlardan) Azalış.		169.774,86	
d)Ticari Borç. (Alımlardan) Artış (-)	-19.798,06		
e)Amortisman ve Nk. Gerekirm. G.(-)	-19.129,72	-6.372,94	
f)Stoklardaki Azalış (-)	-353.282,35	-431.480,89	
2-Faaliyet Giderlerine İlişkin NK.Çık.	323.470,84		353.940,26
c)Genel Yönetim Giderleri	345.798,29	353.940,26	
d)Amo. Ve Nk. Gerekirm.Diğ.Gider(-)	-22.327,45		
3-Diğ.Faal.Olağan Gider ve Zar.İl.Nk.Ç.	17.702,21		19.602,46
a) Diğ.Faal.Olağan Gider ve Zararlar	17.702,21	19.602,46	
4-Finansman Giderlerinden Dolayı Nk.Ç.	26.630,28		316.339,61
5-OlağandışıGid.ve Zar. Dolayı Nk.Ç.	24.636,81		6.464,86
a)Olağandışı Gider ve Zararlar	24.636,81	6.464,86	
6-Duran Varlık Yatırımlarına İl.Nk.Ç.	1.923.961,07		968.069,84
7-Kısa Vd. Yab. Kay. Ödemeleri			1.235.584,62
b)Alınan Krediler Anapara Ödemeleri		1.210.398,53	
c)Diğer Ödemeler		25.186,09	
8-Uzun Vd.Yab. Kay.Ödemeleri	353.671,45		19.770,95
b)Alınan Krediler Anapara Ödemeleri	340.791,98		
c)Diğer Ödemeler	12.879,47	19.770,95	
9-Ödenen Vergi ve Benzerleri	5.270,55		2.765,86
10-Ödenen Temettüleri	-46.422,36		21.057,82
11-Diğer Nakit Çıkışları	59.634,75		29.999,87
D-DÖNEM SONU NAKİT MEVCUDU(A+B+C)	80.134,87		16.774,87
E-NAKİT ARTIŞ VEYA AZALIŞI (B-C)	-157.127,06		-106.495,06

GIDA PAZARLAMA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
31-12-2007 VE 31/12/2008 FON AKIM TABLOSU

(TL)

AÇIKLAMA	ÖNCEKİ DÖNEM	CARİ DÖNEM
A- FON KAYNAKLARI		
1)Faaliyetlerden Sağlanan Kaynaklar	33.931,87	8.745,78
c)Fon Çıkışı Gerektirmeyen D.Gid(+)	33.931,87	8.745,78
3)Dönen Varlıklar Tutarındaki Azalış	1.120.795,58	1.396.069,02
4)Duran Varlıklar Tutarındaki Azalış.	19.129,72	6.372,94
5)Kısa Vadeli Yabancı Kaynak. Artışları	973.130,17	392.989,86
6)Uzun Vadeli Yabancı Kaynak. Artışları	120.000,00	1.129.543,93
7)Sermaye Artırımı	217.500,00	
FON KAYNAKLARI TOPLAMI	2.484.487,34	2.933.721,53
B-FON KULLANIMLARI		
4)Ödenen Temettüleri		21.057,82
a)Bir Önceki Dönem Karından Ödenen		21.057,82
5)Dönen Varlık. Tutarındaki Artışlar	142.820,47	40.342,29
6)Duran Varlık. Tutarındaki Artışlar	1.923.961,07	800.777,03
7) Kısa Vadeli Yabancı Kaynak. Azalış.	250.143,82	1.416.871,12
8) Uzun Vadeli Yabancı Kaynak. Azalış.	353.671,45	19.770,95
FON KULLANIMLARI TOPLAMI	2.670.596,81	2.298.819,21

Pazarlama Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi
31-12-2007 ve 31-12-2008 yıllarına ait ayrıntılı Bilanço, Nakit Akım ve Fon Akım tabloları analizleri:

AKTİF

Dönen Varlıklar:

Hazır Değerler: 80,134.87 TL'den 63.360.TLlik % 80 Oranında azalarak 16.774.87 TL'ye gerilemiştir. Kasada % 85 in üzerinde 21.824.07 TL azalarak3.760.39 TL olmuş, bankalar 2008'de artmış ancak diğer hazır değerleri 2008 yılında 51.878.35 TL nin tamamı kullanılmıştır. Ticari alacaklar % 80'in üzerinde azalarak 1.109.878.75 TL' den 218.993.04 TL'ye düşmüştür. Burada tahsilatla beraber satışlardaki gerilemede etkili olmuştur. Diğer önemli bir kalem stoklar, % 95'in üzerinde azalarak 442.005.65 TL'den 10.524.76 Tl ye gerilemiştir. Burada işletmenin elindeki stok kalemlerini hemen hemen tükettiğini yerine stok oluşturmadığını görmekteyiz.

Ayrıca Dönen Varlıklarda; 1.691.654.02 TL'den 335.927.29 TL'ye gerilemiştir. Ticari alacaklarda – Stoklarda- Diğer hazır değerlerde olağanüstü düşüşler kaydedilmiştir.

Duran Varlıklara baktığımızda; 2008 yılında 2007'yerilerine göre kısmi bir artış gözlenmekte olup bu artışın yapılmakta olan yatırımlardan dolayı 685.805.04 TL'lik bir artışla 3.213.390.18 TL den 3.899.195.22 TL ye çıkmasına neden olmuştur. İşletmenin süt ve süt ürünleri çeşitlendirmesi faaliyetleri doğrultusunda gerekli yatırımlar devam etmiştir.

Gelecek yıllara ait giderler 8.868.36 TL'den 2.495.42 TL' ye gerilemiştir. İşletme 1 yıl için 6.372.94 TL ödeme gerçekleştirmiştir. Faaliyetleri doğrultusunda herhangi bir gelir söz konusu olmadığı halde bu ödeme gerçekleştirmiştir. Maddi Olmayan Duran Varlıklar Birikmiş itfa paylarından dolayı 460.00 TL azalmıştır.

PASİF:

İşletmenin bilançosunda pasif kalemlere baktığımızda öz sermayenin 500.000.00 TL olduğunu toplam kaynakların 2007yılında 4.915.752.56 TL iken bunun % 62 sini oluşturan ve 3.055.393.17 TL'si kısa vadeli olmak üzere kalanı ise % 10.7 ile 527.502.43 TL'si uzun vadeli olmak üzere 3.582.895.60 TL'yabancı kaynaklardan oluştuğunu ve 1.332.856.86 TL'lik öz kaynak ile işletmenin varlıklarının tesis edildiği görülmektedir. İşletmede olağanüstü bir borç riskinin oluşturulmuş olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte toplam borçların içinde kısa vadeli yabancı kaynakların fevkalade yüksek oranda yer aldığını ayrıca işletmenin cari rasyosunun önemli bir tehlikeyi işaret ettiğini görmekteyiz.

($DV = 1.691.654.02 / KVB, 3.005.393.17 = 0,55$) ile 2'nin çok altında olan bu oran ile işletmenin çok tehlikeli bir kısa vadeli borçlanma politikası izlediğini söyleyebiliriz. Özellikle sermaye yoğun üretim işletmelerinde duran varlıklar ağırlıklı çalışan bilanço görüntüsü mevcuttur. Ancak bu tür işletmelerde üretilen mamüllerin ödeme aşamasına katkıları uzun zaman alabileceği için daha ziyade uzun vadeli borçlanmalara ağırlık verilmesi daha doğru olacaktır. Ancak bu işletmede tam tersi bir oluşumun gerçekleştiğini görmekteyiz ve hatta çok daha ağır bir şekilde oluştuğunu cari rasyonun 1'in dahi altında 0.47 gibi bir oranlarda kaldığını likidite rasyosuna baktığımızda $1.249.648.37 / 3.055.393.17 = 0.40$ gibi bir oranın çıktığını burada da işletmenin dönen varlıklarla kısa vadeli borçlarını ödeme şansının olmadığını böylece işletmenin işletme sermayesi sıkıntısı içine düştüğünü, ayrıca kısa vadeli borçlarını ödeyebilmek için öz sermayesinin eritildiğini yada röfinansman ile borçların şimdilik savuşturulduğunu görmekteyiz.

Yukarıdaki tablolara baktığımızda işletmenin sermaye yapısının yabancı kaynak ağırlıklı (3.582.895.60 TL) ile olduğunu ve bununda toplam kaynakların % 72.88'ini oluşturduğunu görmekteyiz. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomilerde borçlanmanın bu düzeylere kadar çıkabileceği söylenebilir. Ancak yabancı kaynakların yapısal dağılımı oldukça önemlidir. Özellikle üretim işletmelerinde uzun vadeli yabancı kaynak ağırlıklı bir yapıya özen gösterilmelidir. Ayrıca zayıf bir dönen varlık ve yapısal dağılım ile böylesine kısa vadeli borç'lardan oluşan bir yapının sürdürülebilirliği elbetteki mümkün olamayacaktır.

2008 yılına gelindiğinde bu rasyoların daha da kötüleştiğini görmekteyiz toplam kaynaklar içinde kısa vadeli yabancı kaynakların yapısal olarak çok az bir kısmının uzun vadeli olarak

yapılandırıldığını görmekteyiz. Ancak öz sermayenin % 25-30'a yakın kısmının eritildiğinden dönen varlıkların %80 oranında azaldığını bununda 2008 yılında cari rasyoyu fevkalade bozguna uğrattığını ve işletmenin 2009 yılında çok ciddi ödeme sıkıntısı içinde olacağını bize göstermektedir.

Ayrıca Nakit Akım tablosuna bakıldığında nakit girişlerinin nakit çıkışlarından çok az oldukları ayrıca faaliyetlerden sağlanan nakitlerin 2008 yılında % 50 oranında azaldığını aynı dönemde nakit çıkışlarının da artış oranını koruduğunu görmekteyiz. Özellikle bir başka problem nakit çıkışları nakit girişlerine göre de programlanmamış olduğunu bununda işletmeyi çalışma sermayesini zora sokan bir diğer olumsuz faktör olduğunu görmekteyiz.

-Fon akım tablosunda oluşturulan fon kaynaklarının daha ziyade kısa vadeli yabancı kaynak borçlarının ödenmesinde kullanıldığı sıkıntıların kısmen de olsa sermaye artırımına gitmekle aşılmaya çalışıldığı ancak yapılan artışın kesinlikle yeterli olamayacağı görülmektedir. Öz sermayenin toplam kaynaklar içindeki payı hala çok düşüktür. Ayrıca toplam yabancı kaynakların içinde kısa vadeli yabancı kaynakların payı hala yüksektir. İşletmenin 2009 yılında bu program ile daha da zor durumda kalabileceği ödeme sıkıntısı içinde kalacağı açıktır.

3. Sonuç ve Öneriler

3.1. Sonuçlar:

- Yaşanan küresel finansal krizin Türk işletmeleri üzerindeki en önemli etkisi iç ve dış talebin daralması şeklinde kendini göstermiş, bu da beraberinde çok çeşitli sorunlar getirmiştir. Firmaların borçlarını ödeyememesi ve işçi çıkartmaları nedeniyle işsizlerin sayısının yükselmesi, yükselen işsizlik nedeniyle de bireylerin alım gücünün ve dolayısıyla talebin düşmesi ise yeni sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Özel firmalar azalan yurt dışı talep nedeniyle dış borçların ödemede sorunlarla karşılaşmış olabilirler. Çünkü kur yükselmesi nedeniyle döviz cinsinden borçları döviz cinsinden varlıklarına göre fazla olan şirketler problemler yaşamış olabilirler.

- Birçok firma kriz yönetimi bilincinden yoksundur. Kriz yönetimi uygulaması yapılması halinde krizin neden olduğu tahribatı en alt düzeyde tutmak, firmaların batmasını önleyerek hayatta kalma şansı yaratmak mümkün olabileceken tersi durumda iş hayatından çekilmek zorunda kalan firmalar olmuştur. Bazı zamanlarda likiditenin yüksek olması, karlılıktan daha fazla önemli olabilir. Birçok şirket, kriz dönemlerinde karlı olmadıkları için değil yeterli likiditeye sahip olmadığı için batmaktadır.

- Kriz psikolojisi tüketicileri harcamamaya ve gelirlerini, birikimlerini yastıkaltına koymalarına neden olmuştur. Hükümetin yaptığı, varlık barışı türü girişimleri ile büyük miktarda servet ekonomik sisteme kazandırılmıştır. Buradan krizin psikolojik etkisinin oldukça yüksek olduğu sonucu çıkartılabilir.

- Küresel finansal kriz kredi imkanlarını daraltıp döviz kurunu yükselttiği için bu krizden en çok ithalata dayalı ihracat yapan reel kesim etkilenmektedir. Türkiye, küresel finans piyasalarında net borçlanıcı bir ülkedir ve bu borçların büyük bölümü özel sektöre aittir. Bu durumda finans dışı reel kesimin dış borçlarını çevirmesi sorunu ortaya çıkmıştır.

3.2. Öneriler:

- Firmaların gelişmiş ve doyma noktasına gelmiş Avrupa ülkelerinden çok Uzakdoğu, Orta Asya ve Afrika ülkelerinin doyunluğa ulaşmamış pazarlarına yönelmeleri ve daha çok bu bölgelerde yeni pazarlara açılmalıdırlar.

- Girişimcilerin yatırım yaparlarken gerçekçi etütler yapmaları ve çok çeşitli faaliyet alanlarında uğraşmaktansa belli alanlarda uzmanlaşmaları ve esas itibariyle uzman olduğu işleri yapmalıdırlar.

- Verimlilik ve toplam kalite yönetimine, kaizen tipi maliyetlemeye ve markalaşmaya önem vermelidirler. Bazı Türk malları fason mallar olarak düşük fiyatlarla yurt dışına pazarlanmakta ve bu ülkeler bizim ürünlerimize kendi markalarını basarak yüksek fiyatlarla başka ülkelere ihraç etmektedirler. Örneğin; zeytin yağı. Dünyaca ünlü olduğu halde birçok zeytinyağı üreticisi zeytinyağını markasız olarak ihraç etmektedir. Markaya, kaliteye, ambalajlamaya daha fazla önem verilmesi halinde ihracat gelirleri çok daha yüksek rakamlara ulaşabilir.

- Döviz geliri veya döviz cinsinden varlığı olmayanlar kur riskinden korunmak amacıyla döviz cinsinden borçlanmamalıdırlar.

- Talebi canlandırmak için genişletici para politikaları uygulanması bir çözüm olabilir. Vergi indirimleri, KDV, ÖTV indirimi yapılmalıdır. İstihdamın üstündeki vergi yükünün azaltılmasıyla istihdam artırılıp kayıtdışılık azaltılabilir.

- Finansmanda uygunluk ilkemize uyulmaması, aşırı borçlanma, borçlanma içinde de kısa vadeli borçların ağırlığı, kısa vadeli borçlarla sabit varlık yatırımları yapılması, firmaları en küçük bir durgunluk döneminde krize soktuğu için kısa vadeli borçlar ile duran varlık yatırımı yapılmamalıdır.

- Dünya piyasalarındaki gelişmeler çok iyi izlenmeli, yükselişte olan sektörlere yatırım yapılmalı, dünya piyasalarındaki mevcut ve potansiyel rakipler çok iyi izlenmelidir.

-Faizler indirilmeli, yatırımların girdi fiyatları düşürülmeli, uluslar arası rakiplerle rekabet edebilir şartlar yaratılmalıdır.

-Farklı sektörlerde küçük işletmelerin karşı karşıya kaldıkları değişen uyum şartlarının farkındalığını artırmak ve Avrupai,ulusal,bölgesel, veya yerel düzeydeki temel düzenleyici değişikliklerin etkilerini anlamak ve uyumlu programlar oluşturulmalıdır.

- Profesyonel yönetime önem verilmelidir.

- Risk taşıyan unsurların sürekli takibi sağlanmalı kontrol edilebilmelidir.

- Üretimde çağdaş teknolojiye, AR-GE çalışmalarına verilen önemin ve yapılan yatırımın artırılmasıyla birlikte bilgi yoğunluğu ve katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesine ağırlık verilmelidir.

Kaynakça

- AKAT, A. S. (2009a), “Küçülmenin Kaynakları”, **Vatan Gazetesi**, 15.12.2009.
- AKAT, A. S. (2009b), “2009’da Türkiye Ekonomisi”, **Vatan Gazetesi**, 31.12.2009.
- ARIKAN, A. N. (2008), **ABD’deki Mali Kriz ve Petrol Fiyatlarındaki Değişimler, Nedenleri ve Sonuçları**, Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- AŞIKOĞLU, R. Ve ÖGEL, S. (2006), “2001 Krizimin İMKB’de Hisse Senetleri İşlem Gören İmalat İşletmelerinin Finansal Yapısı Üzerindeki Etkileri”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C. VIII., S. 2.
- ANKARA TİCARET ODASI, **Krizler Tarihi**
- BAYAZIT, Z. D., ÇENGEL, Ö. ve TEPE, F.F. (2003), “İşletmelerde Kriz Yönetimi ve Bir Vaka Çalışması”, **11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı**, Afyonkarahisar.
- CAN, H. (1992), **Yönetim ve Organizasyon**, 2. Baskı, Adım Yay., Ankara.
- EĞİLMEZ, M. (2009), **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul.
- ERDEM, N. (2009), “Post-Financial Crisis and M&As in Turkish Economy” (draft version), **Second International Conference on Social Sciences**, 10-11 September 2009, İzmir-Turkey, ss. 33-48.
- FISCHER, S. (2001), “Exchange Rate Regimes: Is the Bipolar View Correct?” Paper Presented at the **American Economic Association Meeting**, New Orleans, January 6.
- FINK, S. (1986), **Crisis Management**, American Management Association.
- GENÇTÜRK, M. (2008), **İşletmelerin Finansal Kararlarına Krizlerin Etkileri**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- GENÇTÜRK, M., KALKAN, A. ve ALPARSLAN, M. (2010), “Küresel Krizin İmalat Sektöründeki Etkisi ve İhracat Ağırlıklı Doğaltaş/Mermer Sektöründe Bir İnceleme”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 45, Ocak 2010, ss. 69-81.
- <http://www.euractiv.com.tr/finansal-hizmetler/analyze/8-soruda-kuresel-finans-krizi>. Erişim Tarihi: 01.09.2009.
- IRVİNE, R. B. (1987), “What’s a Crisis, Anyway”, **Midyear Special**, 4.
- İŞİK, S., DUMAN, K. ve KORKMAZ, A. “Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması, **D.E.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 19, Sayı: 1, ss. 45-69.

- KARABULUT, G. (2002), **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, Der Yayınları, Yayın No: 328, İstanbul.
- KARACA, O. (2009), “Tünelin Ucundaki Işık”, **Capital Dergisi**, Sayı 7.
- KARACAN, A. İ. (1996), **Bankacılık ve Kriz**, Finans Dünyası Yayınları, İstanbul.
- KAZGAN, G. (2002), “1990 Sonrası Yıllarda Türkiye’de Krizler ve İşsizlik; Çalışanlar ve Sosyal Güvenlikleri Açısından Bir İrdeleme”, Mayıs, s.2., http://kazgan.bilgi.edu.tr/docs/1990isonrasiyillarda_turkiye.doc (Erişim Tarihi, 07.12.2009).
- LUCKE, R. (2008), **Kriz Yönetimi**, Çev. Önder Sarıkaya, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, Ocak, İstanbul.
- ÖZGÖKER, U. “Küresel Finansal Krizin Siyasal Analizi, <http://www.virahaber.com/yazi/kuresel-finansal-krizin-siyasal-analizi-8669.htm>.
- SADIKLAR, T. “Türkiye’deki Son 20 Yılın Ekonomik Krizleri Konusunda Bir Değerlendirme”, **www.ecodiyalog.com**, Özgün Makale Arşivi, (Erişim, 2.2.2010).
- SARAÇOĞLU, R. (1995), **İstikrar Programı Üzerine Düşünceler, Türkiye İçin Yeni Bir Orta Vadeli İstikrar Programına Doğru**, TUSIAD Yay. No:6-180, İstanbul.
- SOYSAL, A., KARASOY, H. A. ve ALICI, S. (2009), “KOBİ’lerde Kriz Yönetimi: Kahramanmaraş’ta Tekstil Sektöründeki KOBİ’lerde Bir Uygulama”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 21 (2009), ss. 430-466.
- SÖNMEZ, M. (2010), “1994 Krizi Işığında 2001 Krizi Ne Olacak?”, **Ekonomik Forum Dergisi**, Sayı: 8, ss. 14-15.
- SUSAM, N. ve BAKKAL, U. (2008), “Kriz Sürece Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerine Nasıl Etkileyecek?” **Maliye Dergisi**, Sayı 155, Temmuz-Aralık 2008.
- TACER, A. Ö. (2004), **Socio-Economic Transformation of Financial Capital in Turkey After 1980’s**, Ankara, Unpublished M.A. Dissertation.
- TEKCE, B. (2009), “Current Financial Crisis: Reasons and Effects with a Focus on Turkey”, **Second International Conference on Social Sciences**, 10-11 September 2009, İzmir-Turkey.
- TEMİZ, D. ve GÖKMEN, A. (2009), “The 2000-2001 Financial Crisis in Turkey and The Global Economic Crisis of 2008-2009: Reasons and Comparisons”, **Turkey in Transition**, Editorler: Asım Balcı, Coşkun Can Aktan, Fatih Savaşan, International Con. On Social Sciences, Vol. 4, 10-11 Eylül 2009, İzmir.
- TİTİZ, İ. ve ÇARIKÇI, H. İ. (2001), “Krizlerin İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Küçük İşletme Yöneticilerinin Kriz Dönemine Yönelik Stratejik Düşünce ve Analizleri”, **Ç.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, s. 215.

TİTİZ, İ. (2003), “Kriz Dönemi Yönetim Kararlarının Kriz Sonrası İşletme Stratejileri Üzerine Etkisi, S.D.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi 8 (2), ss. 111-113.

UYGUR, E. (2001), **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni, No: 2001/1, 7 Nisan 2001.

YELDAN, E., 2008a, “Bu Krizden Sonra Savaş Gelebilir?” **Milliyet Gazetesi**, 6 Ekim 2008.

YELDAN, E., 2008b, “Küresel Kriz Türkiye’yi Nasıl Etkileyecek?” **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Ekim 2008.